

Večina ljudi, ki sodelujemo v projektu, nismo naravovarstveniki oziroma okoljevarstveniki. Tudi pobudnika samega projekta **Alja Bulič** (ustvarjalka in producentka) in **Erik Valenčič** (svobodni novinar) nisva strokovnjaka na področju varovanja narave oziroma vodotokov. Za idejo potujoče fotografske razstave **Varuhinje rek** so naju navdahnile aktivnosti in angažma posameznikov in posameznikov, organiziranih v različne organizacije in kolektive, kot je **Balkan River Defence**. Slovenci radi rečemo, da je naša dežela bogata s pitno vodo in jo tudi jemljemo za samoumevno. Suše in občasna katastrofalna industrijska in podobna onesnaženja nam ne omajajo predstave o čistosti slovenskih vodotokov, kar je bržkone tudi razlog, zakaj toliko malo sploh vemo o njihovem dejanskem zdravju. Večina slovenskih rek je vsaj delno vključena v omrežje varstvenih območij narave **Natura 2000** in druga varovana območja, a po nekaterih dostopnih podatkih več kot polovica naših vodotokov ni v dobrem ekološkem stanju, kar je primerljivo s splošno situacijo v Evropski uniji. To stanje je posledica predvsem netrajnostnega izkoriščanja, onesnaževanja, prekomernih gradbenih posegov in podnebnih sprememb. Sladkovodne vrste rib so najbolj ogrožena živalska skupina v Sloveniji; njihove populacije so se v zadnjih 50 letih zmanjšale za več kot 80 odstotkov. Slovenija se sicer na evropski ravni še lahko ponaša z visoko biotsko pestrostjo, vendar obstaja realna grožnja, da bo že v dogledni prihodnosti izgubila številne dragocene vrste. Degradacija narave ima, seveda, tudi takojšnje negativne posledice na človeška okolja in človeka samega.

Kljub prepričljivi zavrnitvi novele Zakona o vodah na referendumu julija 2021 naravovarstveni in okoljevarstveni strokovnjaki ter predstavniki lokalnih civilnodružbenih iniciativ opozarjajo, da to nikakor ne pomeni konca nadaljnjih gospodarskih in infrastrukturnih posegov v reke. Zaskrbljujoče je, da so naravovarstvena/okoljevarstvena stroka in kompetentne organizacije vse prevečkrat izključene iz postopkov soočanja glede velikih gospodarskih in infrastrukturnih posegov v naravna in človeška okolja, zaradi česar so ti postopki še bolj netransparentni in pomenijo to, da javnost o škodljivih posledicah omenjenih posegov izve šele takrat, ko je že prepozno.

Veliki izzivi na področju varovanja vodotokov zahtevajo angažma čim večjega dela civilne družbe. Veseli naju, da je k projektu **Varuhinje rek** pristopilo toliko ljudi, ki želijo, vsak na svoj način, prispevati k zaščiti vodotokov. Prek povezovanja različnih skupnosti, strokovnjakov in posameznikov ter skupnega sodelovanja bomo še močnejši v ozaveščanju čim širše javnosti o pomenu varovanja rek oziroma celotne narave in človeških okolij.

Alja Bulič in Erik Valenčič

VARUHINJE REK

SKUPINSKA FOTOGRAFSKA RAZSTAVA

SPONZORJI

fotofomat

SAVA
Hotels & Residences

GoOpti

STRITH

PARTNERJI

GAMAYUNA

Lutra

MAK

MAK

MAK

V SODELOVANJU Z

KRAJINSKIPARK
GORICKO

Center 21

Projekt VARUHINJE REK je namenjen ozaveščanju slovenske javnosti o pomenu varovanja vodotokov ter spodbujanju aktivnega državljanstva na tem področju. Projekt povezuje prizadevanja za varovanje narave in človeških okolij z raznolikimi umetniškimi pristopi, v njem pa sodelujejo fotografi, naravovarstveniki, okoljevarstveniki, kulturniki in drugi predstavniki civilne družbe.

Osrednji del projekta je skupinska fotografska razstava, ki jo zaznamujeta dva osrednja motiva: slovenske reke in njihove varuhinje; to so naravovarstvenice, umetnice, šolarke, ribička čuvajka, potapljačica, delavke v turizmu, domačinke in tako naprej. To so ženske, ki sobivajo z rekami, jih varujejo ali pa v njih najdejo navdih za svoje ustvarjanje.

Razstavo, ki bo med letoma 2022 in 2024 potovala po vsej Sloveniji, bodo spremljale okrogle mize, delavnice za lokalne aktiviste in otroke ter umetniški dogodki. Z razstavo in spremljajočimi dogodki želimo vplivati tudi na lokalne politične predstavnike, da problematiki zaščite vodotokov namenijo več pozornosti in poskušajo najti rešitve za konkretne lokalne izzive.

Glavni sporočilo projekta je; Vsakdo je lahko varuhinja oziroma varuh rek in vsakdo od nas je lahko zaščitnik narave.

FOTOGRAFSKA RAZSTAVA

≈

V njej sodeluje devetnajst fotografij in fotografov, vsak od njih je fotografiral eno slovensko reko in njeno varuhinjo/varuhinje.

Razstava potuje po različnih prizoriščih po vsej Sloveniji (zunanje razstavne površine, galerije, knjižnice itd.).

OKROGLE MIZE

≈

Javni pogovori o problematiki varovanja vodnih virov, na katerih sodelujejo naravovarstveniki, nanje pa so vabljeni tudi predstavniki lokalnih oblasti.

DELAVNICE ZA LOKALNE AKTIVISTE

≈

Delavnice so namenjene aktivistom na področju varovanja voda in tistim, ki bi to radi postali. Na delavnicah se izoblikuje ideje za konkretne akcije v javnem prostoru.

OTROŠKE DELAVNICE

≈

Izobraževalna predstava "Kako je deklica postala varuhinja reke", v okviru katere otroci sami postanejo varuhi in varuhinje rek. Predstava se lahko izvaja skupaj z likovno delavnico oziroma naravovarstveno akcijo v lokalnem okolju.

IŠKA

Iška spada med krajše slovenske reke, saj je dolga le 30 kilometrov. Zaradi svoje razgibane poti je znana tudi kot »reka treh obrazov«, zaradi svoje lepote in lege blizu Ljubljane pa je v poletnih mesecih priljubljena izletniška točka. Za Iško je značilno, da večkrat nepričakovano ponikne, občasno pa poplavlja okoliške vasi.

SAVA

Sava združuje vode skoraj dveh tretjin slovenskega ozemlja, kar jo je v preteklosti močno obremenjevalo s komunalnimi in industrijskimi odplakami. S sodobnimi čistilnimi napravami in po propadu težke industrije si je Sava precej opomogla, a grozijo ji nove nevarnosti. Petim hidroelektrarnam, ki že obratujejo v spodnjem toku Save, naj bi se pridružila še ena na sotočju Save in Krke, načrtovana pa je še veriga hidroelektrarn v srednjem toku Save, kar bi pomenilo dokončno uničenje reke; jezovi bi prekinili vodno pot in jo spremenili v zaporedje jezer s stoječo vodo. Strokovnjaki in narovarstveniki novim hidroelektrarnam odločno nasprotujejo, saj bi izginile številne redke in ogrožene živalske in rastlinske vrste, predvsem ribe, oškodovani bi bili tudi viri pitne vode za ljudi ob reki.

KOKRA

V zgornjem in srednjem toku je Kokra čista gorska reka. V spodnjem toku je ustvarila prelep kanjon, ki sodi med naravne posebnosti, Kranju pa nudi zeleno oazo, nekoliko miru in prijetne temperature. Kakovost vode se je tudi v spodnjem toku s širjenjem kanalizacijskega omrežja v zadnjih desetletjih izboljšala, a Kokra žal še vedno ostaja odlagališče odpadkov. Na zdravje reke negativno vpliva tudi odvzem vode za hidroelektrarne in protokolarni objekt Brdo.

KRKA

»Dolenjsko lepotic« odlikuje naravna ohranjenost, saj daje zatočišče številnim rastlinskim in živalskim vrstam. Je edina slovenska reka, ki v strugi ustvarja lehnjak. A obstajajo številni pritiski za dodatne posege vanjo; od malih hidroelektrarn, širitve ribogojnic do čolnarjenja in raftanja prek lehnjakovih pragov. Prebivalci Kostanjevica na Krki povečini nasprotujejo predlogu protipoplavne zaščite, ki predvideva kombinacijo nasipov, zidov in prestavljenih montažnih sten, in opozarjajo, da predlog predstavlja grob poseg v kulturno in naravno dediščino.

KRUPA

Krupa izvira sredi kraškega ravnika Bele Krajine. V zaledju Krupe je Iskrina tovarna iz Semiča pred desetletji na več mestih odlagala odpadne kondenzatorje, v katerih so bili uporabljeni strupeni in težko razgradljivi poliklorirani bifenili (PCB). Kljub sanaciji PCB na občutljivem belokranjskem krasu že skoraj 40 let pronica v Krupo, zaradi česar sta reka in življenje v njej še vedno zastrupljena.

DRAVA

Drava je naša najbolj vodnata reka. Niz hidroelektrarn, samo v Sloveniji jih je osem, je temeljito spremenil njene hidrogeografske značilnosti, saj se od Beljaka do Varaždina tako rekoč samo preliva iz enega akumulacijskega jezera v drugo. Hidroelektrarne so precej zmanjšale poplavno nevarnost Drave, a so hkrati povzročile veliko škodo v številni in vrstni strukturi ribjih populacij.

KAMNIŠKA BISTRICA

V zgornjem toku je Kamniška Bistrica bistra in čista gorska reka. V njenem srednjem in zlasti spodnjem toku je bila nekoč katastrofalno onesnažena zaradi industrijskih in komunalnih odplak; Kamniška Bistrica je bila pred desetletji skoraj povsem mrtva reka. Po izgradnji kanalizacijskega omrežja in centralne čistilne naprave se je njeno stanje sicer popravilo, vendar reka še vedno ni povsem zdrava.

PODZEMNA REKA V KRIŽNI JAMI

Križna jama je sedmi najdaljši jamski sistem v Sloveniji, ki se ponaša s številnimi jezeri, povezanimi s podzemno reko, ki so se oblikovala za sigastimi pregradami. Le ob visokem vodostaju, ko se gladina kraške vode dvigne, tečejo skozi deli okoliških potokov in takrat v jamo pronica tudi onesnaženje z Bloške planote. Križna jama se uvršča med biotsko najbolj pestre jame na svetu, obisk v njej pa je omejen – v vodni del Križne jame do Kalvarije lahko vstopi le do tisoč obiskovalcev na leto.

DRAGONJA

Dragonja je presihajoča reka, ki se pri Sečovljah izliva v Jadransko morje. Je značilna sredozemska reka, vodni pretok je v večini odvisen od količine padavin. Spodnji del doline, tik pred morjem, je reka izoblikovala v ravnino, kjer se danes nahajajo Sečoveljske soline. Je nežna, vilinska reka, ki jo ogrožajo hrup in smeti, ki jih včasih za seboj puščajo njeni obiskovalci. Mediji in okoljski inšpektorji tudi opozarjajo, da je na Dragonji veliko primerov nedovoljenega ribolova.

MURA

Mura je bila v preteklosti precej onesnažena zaradi komunalnih in industrijskih odpadnih vod ter intenzivnega kmetijstva. Vse od izvira v Avstriji in do slovenske meje jo še danes obremenjujejo številne hidroelektrarne, problematična je tudi kompostarna na otoku sredi reke v kraju Ceršak. Izjemen pomen Mure potrjuje tudi dejstvo, da so pri UNESCO v okviru programa Človek in biosfera delu reke, ki vključuje največji ohranjeni kompleks poplavnih ravnin v Sloveniji, podelili status biosfernega območja v sklopu širšega rečnega ekosistema Mure, Drave ter Donave.

MISLINJA

Mislinja je od izgradnje čistilne naprave v Dovžah v zgornjem delu manj onesnažena kot v preteklosti in lahko nudi boljši dom za razmnoževanje ribam in drugim vodnim organizmom. S čistejšo vodo se je izboljšal življenjski prostor ob reki, pomemben tako za živali kot za ljudi. Žal pa je Mislinja, predvsem na njeni nadaljnji poti, ponekod še vedno obremenjena z različnimi viri onesnaženja, neprimerno rabo in neurejenostjo brežin.

KOLPA

Kolpa s pritoki je eden najbolj neokrnjenih vodotokov donavskega porečja v Sloveniji. Kljub občasnemu onesnaženju se ponaša z izredno pestrostjo ribjih habitatov. Reka in njeni pritoki so bili nekoč pomemben vir energije, danes pa država, v nasprotju s Hrvaško, nima interesa za energetski izkoristek Kolpe. Med aktualnimi problemi je neredno čiščenje izvirov. V podobo rečnega območja, ki predvsem v poletnih mesecih privabi veliko turistov, je zarezala postavitve obmejne ograje z žico, ki jo je trenutna vlada začela odstranjevati.

ŠČAVNICA

Še do nedavnega je bila Ščavnica zelo onesnažena zlasti v spodnjem toku, saj so se vanjo stekale vse komunalne in velik del industrijskih odplak iz Ljutomera. Danes pa je njen glavni onesnaževalec kmetijstvo, saj se s polj v neposredni bližini reke vanjo stekajo ostanki herbicidov in pesticidov ter precejšnje količine nitratov in fosfatov.

SAVINJA

Savinja je najdaljša reka, ki v celoti teče po slovenskem ozemlju. Od izvira v Kamniško-Savinjskih Alpah do Ljubnega je zaščiten kot naravni spomenik. V preteklosti je bila precej onesnažena, v zadnjih desetletjih pa se je njeno stanje občutno popravilo zaradi uvedbe zaprtih krogotokov tehnološke vode v proizvodnji, propada nekaterih velikih onesnaževalcev in gradnje čistilnih naprav.

REKA

Reka, znana tudi kot »Velika voda«, je največja in najdaljša ponikalnica v Sloveniji. Do leta 1990 je bila eden najbolj onesnaženih vodotokov v vsej Sloveniji, predvsem zaradi industrije v Ilirski Bistrici. Zaradi dolgoletne onesnaženosti je Reka postala biološko skoraj mrtva, močno je onesnaževala tudi Škocjanske jame. Njeno stanje se je bistveno izboljšalo zaradi zaprtja tovarn v Ilirski Bistrici pred tremi desetletji in izgradnje centralne čistilne naprave, a jo še vedno onesnažujejo predvsem koski plastičnih prevlek za bale sena in divja odlagališča smeti.

SOČA

Soča je znana kot najlepša slovenska reka; eden od naših največjih pesnikov Simon Gregorčič jo je poimenoval za »bistro hči planin«. A v njeni smaragdni barvi se skriva temna skrivnost, ki jo prebivalci doline Soče še predobro poznajo. Reka postaja vedno večja žrtev industrije in kemijskih izpustov, ki ogrožajo njen živelj. Poleg cementarne Salonit Anhovo, ki že desetletja onesnažuje dolino, je izpuste nevarnih snovi v Sočo nemalokrat zakrivila malomarnost podjetij, ki ob njej delujejo; TKK (leta 2022) in Eternit (leta 2020), ki je odgovorno tudi za eno najhujših kemijskih onesnaženj pitne vode pri nas.

NADIŽA

Nadiža je ena najtoplejših in najbolj čistih alpskih rek, po ljudskem izročilu pa ima tudi zdravilne moči. V njej živi precej endemičnih vrst in podvrst sladkovodnih rib jadranskega porečja. Nadiža je ena najbolj priljubljenih turističnih točk v Posočju, ki poleti privabi trume obiskovalcev. Ti predstavljajo veliko breme za reko in njen habitat, saj se v njem povečuje tudi količina smeti, število kampiranj na črno in drugih motenj za reko in življenje v njej.

LJUBLJANICA

Ljubljana teče po južnem delu Ljubljanske kotline. Raznolik hidrološki režim voda na Ljubljanskem barju omogoča vzdrževanje posebnega ekološkega sistema z visoko biodiverzitetjo. Mestna občina Ljubljana si prizadeva za vzpostavitev kopalnišča na Špici, a je voda še vedno neustrezna za kopanje. Ob močnih padavinah se v reko stekajo odpadne in strupene snovi z urbanih površin in kanalizacijskega omrežja za odvajanje meteorne vode.

IDRIJCA

Več stoletij je bil glavni onesnaževalec Idrijce živosrebrov rudnik; veliko škodo je povzročala predvsem topilnica z odlaganjem prežganih ostankov rude v reko. Koncentracije živega srebra so se po opustitvi rudarjenja močno zmanjšale, še vedno pa so precej visoke v rečnih naplavinah. Lokalne ribiške družine so zahtevale poostren nadzor zaradi vedno več gradbenih posegov na vodotokih in pretirane gradnje malih hidroelektrarn. Skoraj celotno porečje Idrijce in njenih pritokov je od leta 1992 zavarovano kot Krajinski park Zgornja Idrijca.

Vodenje projekta
Alja Bulič, Erik Valenčič

Oblikovanje, fotografije in ilustracije
Sabell-Christina Fabian

Fotografije
Arne Hodalič, Katja Bidovec, Meta Krese, Uroš Abram, Matjaž Krivic, Manca Juvan, Borut Krajnc, Borut Peterlin, Ajda Zupan, Barbara Čeferin, Tereza Kozinc, Matic Zorman, Boštjan Selinšek, Stojan Spetič, Vedran Tomšič, Katja Jemec, Matej Pušnik, Peter Gedei, Nika Hörl Praper

Varuhinje in reke
Sonja Bezjak (Mura), Gaja Brecelj (Iška), Svetlana Slapšak (Ljubljana), Špela Borko (Križna jama), Teja Strajnar (Savinja), Nika Solce (Dragonja), Marjana H. Adamič (Sava), Tamara Tomanič (Kamniška Bistrica), Lučka Kajfež Bogataj (Krka), Teja Pezdirc (Kolpa), Zarija Rojc, Zarija Bergoč, Lana Počkaj, Neža Primc, Hana Barak, Luen Hajmerle, Ela Primc (Reka), Neja Čušin, Ingrid Čušin, Silva Čušin (Nadiža), Mateja Sattler, Anastazija Makorič Bavčar, Slavka Bavdaž (Soča), Alenka Cas (Mislinja), Andreja Slavič (Ščavnica), Lučka Peterlin (Krupa), Suzana Kobal (Idrijca), Manja Župančič (Drava), Hana B. Kokot (Kokra)

Pesem Reka:
Nika Solce (glasba in besedilo)